

การส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน:
กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางมะกล้วย ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*
THE ENHANCEMENT OF ALTERNATIVE OCCUPATION BASED ON COMMUNITY'S
NATURAL RESOURCES: A CASE STUDY OF BAN PANG MA-KLUI, PA PAE
SUB-DISTRICT, MAE TANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

ศุภลักษณ์ ล้อมลาย^{1*}, บานจิตร์ สายรอกคำ², พชรินทร์ บุญมี², จริญญา เทพพรบัญชากิจ¹

Supalucana Lomlai^{1*}, Banjit Sairokham², Pucharin Boonmee², Jaranya Theppornbanchakit¹

¹วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่ ประเทศไทย

¹Interdisciplinary Studies College, Payap University, Chiang Mai, Thailand

²สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย

²Multidisciplinary Research Institute, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand

*Corresponding author E-mail: lucklifesuthep@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพ 2) วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคของการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกในชุมชนบ้านปางมะกล้วย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยบูรณาการวิธีการเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กับผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน และกลุ่มตัวอย่าง 25 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และบันทึกการปฏิบัติงาน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ มีทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ดินเหนียวและมะเขว่น ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจแต่พบปัญหาราคาของผลผลิต จึงต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ 2) ชุมชนมีศักยภาพด้านความหลากหลายทางชีวภาพ จึงใช้พืชที่เป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติไปส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกเป็นผลิตภัณฑ์นวัตกรรม คือ ผงปิดผมขาว ชาข้าวคั่ว น้ำมันหอมระเหย ยาหม่องสมุนไพร และผ้ามัดย้อมธรรมชาติ และ 3) ปัจจัยสร้างความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนตลอดกระบวนการ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการของตลาด และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ส่วนอุปสรรค คือ ความผันผวนของราคาผลผลิต การขาดทักษะและความรู้เฉพาะทาง การมีส่วนร่วมที่จำกัดของคนรุ่นใหม่ในชุมชน และข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ควรขยายผลแนวทางการพัฒนาอาชีพทางเลือกสู่ชุมชนอื่นพร้อมทั้งพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทางเพื่อเสริมสร้างทักษะที่จำเป็น

คำสำคัญ: การพัฒนาอาชีพทางเลือก, ทุนทรัพยากรธรรมชาติ, นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชน, การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

Abstract

This research aims to 1) To study the community context, natural capital, problems, and occupational needs in Ban Pang Ma-Kluai community, Chiang Mai province; 2) To analyze the community's potential and promotion of alternative occupation development based on natural capital; and 3) To analyze success factors and obstacles in promoting alternative occupation development in the community. The research applied mixed methods that combine qualitative methods with participatory action research. The research collected data through purposive sampling from 15 key informants and 25 sample participants. The research tools were in-depth interview forms, focus group discussion, participant observation records, and operation logs. Data was analyzed using content analysis. The research findings revealed that 1) The community is located in a national park area with economically valued natural capital, namely Tea leaves and Sichuan pepper. Those need to develop new products due to product price problems. 2) The community has the potential for biodiversity. There has been utilizing plants as natural capital to promote alternative occupation development through innovative products, such as hair dye powder, roasted rice tea, essential oil, herbal balm, and natural tie-dyed fabric; and 3) The success factors are community participation throughout the entire process, high-potential local resources utilization, development of variety products for meeting market demands, and collaborative networks with external agencies creation. On the other hand, the obstacles consist of product price volatility, lack of specific skills and knowledge, limited participation of younger generations in the community, and limitations in regulations and product standards. This alternative occupation development approach should be experimental with other communities while developing specialized training courses to enhance necessary skills.

Keywords: Alternative Occupation Development, Natural Resource Capital, Community Product Innovation, Community Economic Development

บทนำ

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เริ่มต้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในระดับโลก ก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอย การหยุดชะงักของห่วงโซ่อุปทาน การสูญเสียรายได้ และการว่างงานอย่างกว้างขวาง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (Laborde, D. et al., 2020) อีกทั้งการมีมาตรการควบคุมโรคที่เข้มงวดส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจชะลอตัวลงอย่างมาก นอกจากนี้ การระบาดยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการคลังของรัฐบาล และเพิ่มความต้องการทางการเงินในการดำเนินมาตรการรับมือกับวิกฤต ส่วนในระดับบุคคลและครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มคนชายขอบ เช่น แรงงานนอกระบบ เกษตรกรรายย่อย และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการสูญเสียรายได้และการว่างงาน (World Bank Group, 2020); (High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition (HLPE), 2020) สำหรับประเทศไทย พบว่า การระบาดได้ส่งผลให้เกิดการว่างงานในระดับ 5 - 6 ล้านคน และคาดการณ์ว่ารายได้ประชาชาติในปี 2563 จะหดตัวลงร้อยละ 10 (สมชัย จิตสุชน, 2563) ทำให้เกิดความจำเป็นเร่งด่วนในการหาแนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจและสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบ

แม้ว่าสถานการณ์นี้จะถือว่าเป็นวิกฤต แต่ก็ได้เผยให้เห็นถึงโอกาสในการสร้างทางเลือกใหม่ให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบ การส่งเสริมอาชีพทางเลือกที่ใช้ประโยชน์จากทุนชุมชน ที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการสร้างอาชีพใหม่และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น (วีระศักดิ์ ปุกคำ, 2566); (สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย (ยูเอ็นดีพี), 2563) ทุนชุมชนประกอบด้วย ทุนการเงิน ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพ ทุนวัฒนธรรมและทุนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในบางกรณีอาจรวมทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ และทุนโครงสร้างเข้าเป็นทุนทาง ปัญญา (Intellectual Capital) ทั้งนี้ ทุนทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญที่สมาชิกในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกในชุมชน ใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาอาชีพใหม่และกิจกรรมที่สร้างรายได้ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่ผ่านมา พบว่า สามารถนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองของชุมชนในระยะยาว (Chatchawanchanchanakij, P., 2022); (Sann, R. et al., 2023) ดังนั้น การใช้ทุนของชุมชนภายใต้การรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันในชุมชนมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในระบบเศรษฐกิจฐานราก อันเป็นแนวทางที่เน้นการพึ่งพาตนเองและการใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อบรรเทาผลกระทบจากการระบอบใหญ่และส่งเสริมการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเตรียมความพร้อมในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกให้แก่สมาชิกชุมชนที่มุ่งเน้นการพึ่งพาทุนชุมชนที่มีอยู่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงที่มีมาตรการควบคุมให้ประชาชนอยู่แต่ในชุมชน ทุนชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง (วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ, 2564) ทุนทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการสร้างงานและรายได้ให้กับชุมชน ทั้งในช่วงวิกฤตและช่วงหลังการฟื้นตัวจากการระบอบ เช่น การใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่เน้นความยั่งยืน การผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพจากทรัพยากรท้องถิ่น และการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (สุริยะ หาญพิชัย และทชวงษ์ จุลสวัสดิ์, 2564) นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเข้าถึงข้อมูล การสื่อสารและการปรับตัวให้เข้ากับรูปแบบการบริการใหม่ ๆ เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์ เป็นต้น ช่วยให้ชุมชนเข้าถึงผู้บริโภคหรือผู้สนใจ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น (นุจิรินทร์ ปัญจวงศ์ และพิพัฒน์ ไทยอารี, 2564); (Yamaka, W. et al., 2023)

ด้วยความสำคัญและที่มาของปัญหาที่อธิบายไว้ข้างต้น การวิจัยจึงมุ่งศึกษาชุมชนบ้านปางมะกล้วย หมู่ที่ 2 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นตัวอย่างของชุมชนหนึ่งในหลายชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์นี้ ในสถานการณ์ดังกล่าว สมาชิกในชุมชนจำนวนมากที่เคยทำงานนอกพื้นที่ต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเนื่องจากการว่างงาน ส่งผลให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชนที่ควรได้รับการแก้ไข อย่างไรก็ตาม ชุมชนนี้มีทุนทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะต้นเมี่ยงและมะแขว่นที่เป็นพืชเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ของชุมชนมาตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งอาจเป็นความหวังและโอกาสสำคัญในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาด้านการประกอบอาชีพให้ฟื้นตัวจากผลกระทบทางเศรษฐกิจหรือไม่ วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ และศึกษาปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินการดังกล่าว ผลการวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการต่อชุมชนบ้านปางมะกล้วยและสังคมในวงกว้าง ทั้งในด้านการเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน การสร้างโอกาสใหม่ทางเศรษฐกิจ และการได้แนวทางสำหรับการพัฒนาอาชีพทางเลือกที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ การวิจัยยังจะช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ทนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านปางมะกล้วย หมู่ที่ 2 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากร ธรรมชาติให้แก่ชุมชนบ้านปางมะกล้วย หมู่ที่ 2 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคของการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกให้แก่สมาชิกชุมชนบ้านปางมะกล้วย หมู่ที่ 2 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการวิธีการเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อศึกษาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่วิจัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการระบุปัญหา ค้นหาแนวทางแก้ไข พัฒนานวัตกรรม และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยทำการวิจัยระหว่างเดือนกรกฎาคม 2564 ถึงกรกฎาคม 2565

2. ประชากร ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรประกอบด้วย ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนบ้านปางมะกล้วย จำนวนทั้งสิ้น 843 คน (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2562) กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนบ้านปางมะกล้วย จำนวน 25 คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และมีความสนใจเข้ารับการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือก และผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ สำนักงานพัฒนาชุมชน เกษตรตำบล สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ธุรกิจสวนส้มมีจิริกุล และร้านกาแฟเนอเมอรั รวม 15 คน ทั้งหมดเป็นผู้เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลของชุมชน ทรัพยากร ปัญหา นโยบาย และแนวทางพัฒนาอาชีพทางเลือก โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่ง Creswell, J. W. อธิบายว่า สามารถเลือกตามความเหมาะสมและความเกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยและอาจไม่ใช่การสุ่มเลือกจากประชากรวิจัย (Creswell, J. W., 2014)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) 2) แบบกำหนดประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 3) แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และ 4) แบบบันทึกการปฏิบัติงาน (Field Note) เครื่องมือทั้งหมดสร้างขึ้นโดยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจแนวคิด ทฤษฎี และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุมและนำไปกำหนดโครงสร้างแต่ละเครื่องมือวิจัยให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำร่างเครื่องมือวิจัยไปตรวจคุณภาพด้วยดัชนีความสอดคล้อง (IOC) กับผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ทุกข้อคำถาม/ประเด็นสังเกต/ประเด็นสนทนา มีค่าระหว่าง 0.60 - 1.00

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการ ดังนี้

1) ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับศึกษาบริบทชุมชน ทนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหา/ความต้องการในการประกอบอาชีพ จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) จัดสนทนากลุ่มระหว่างกลุ่ม

ตัวอย่างกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อระดมความคิดเห็นตามประเด็นที่กำหนดเกี่ยวกับอาชีพและการพัฒนาอาชีพทางเลือกด้วยการนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์ 3) ทำการสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การทำงานกับกลุ่มอาชีพ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แล้วทำการบันทึกผลการสังเกตลงในแบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และ 4) ทำการสังเกตการปฏิบัติงานกิจกรรมการพัฒนาอาชีพทางเลือกของกลุ่มตัวอย่างและทำการบันทึกการปฏิบัติงานลงในแบบบันทึกการปฏิบัติงาน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การบันทึกผลการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และจากผลบันทึกการปฏิบัติงาน ด้วยหลักการตรวจสอบแบบสามเส้า จำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย วิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พิจารณาความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างข้อมูลกับทฤษฎี ศึกษาโดยวิเคราะห์ประเด็นหลักและรูปแบบที่พบ วิเคราะห์ศักยภาพของทุนชุมชน จุดเด่น ความต้องการ ปัญหา การมีส่วนร่วม และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปและเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ เชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เหมาะสม

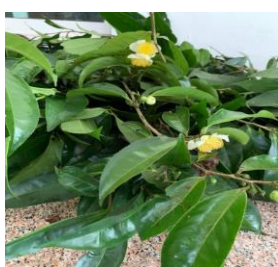
ผลการวิจัย

ผลการศึกษาริบทชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพของชุมชน

ผลการวิจัยริบทชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพของชุมชน บ้านปางมะกล้วย หมู่ที่ 2 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า 1) บริบทชุมชน ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนชนบทตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ประกอบด้วยประชากรจาก 2 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ คนพื้นเมืองซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง สภาพภูมิประเทศ มีความหลากหลายทั้งพื้นที่ราบลุ่มและพื้นที่ลาดชันซึ่งเป็นป่าต้นน้ำที่มีความสูงตั้งแต่ 700 เมตรขึ้นไป ลักษณะภูมิประเทศ เช่นนี้ส่งผลให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ 2) ทุนชุมชน ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ 2.1) ทุนมนุษย์ คือ แรงงานที่มีอยู่ในชุมชน และมีความรู้และทักษะในการทำการเกษตรเป็นหลัก แต่ยังขาดความรู้และทักษะในการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต 2.2) ทุนสังคม คือ ความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่เข้มแข็ง และมีการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของชุมชน 2.3) ทุนทางวัฒนธรรม คือ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรมที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมาในชุมชน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น การใช้เมี่ยงในพิธีกรรม 2.4) ทุนทางกายภาพ คือ พื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติที่ส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์แต่ก็เป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้ และจำนวนหนึ่งมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม 2.5) ทุนการเงิน คือ รายได้หลักจากการเกษตร แต่มักประสบปัญหาความผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตร และ 2.6) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพืชท้องถิ่นที่สำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ต้นเมี่ยง มะแขว่น และพืชสมุนไพรอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งพืชและสัตว์ป่า อย่างไรก็ตามในบรรดาองค์ประกอบทุนชุมชนทั้งหมด ปรากฏว่า ทุนทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นจุดแข็งสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเปรียบเสมือนซูเปอร์มาร์เก็ตธรรมชาติที่ชุมชนได้พึ่งพาและใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจากรุ่นสู่รุ่น พืชท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ต้นเมี่ยงหรือชาอัสสัม (*Camellia sinensis* var. *Assamica*) ใช้ประโยชน์จากใบ และมะแขว่น (*Zanthoxylum limonella* (Dennst.) Alston) ใช้

ประโยชน์จากเมล็ด (ดังภาพที่ 1) ซึ่งนอกจากจะใช้บริโภคในครัวเรือนแล้ว ยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ ยังมีพืชสมุนไพรอื่น ๆ เช่น ไพล ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และ 3) ด้านปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพ พบว่า 3.1) ปัญหาหลักของชุมชน คือ รายได้ไม่แน่นอนจากความผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะเมี่ยงและมะแขว่น การไม่สามารถเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรพืชท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มประสิทธิภาพ และ 3.2) ความต้องการของชุมชนจึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่น การเพิ่มมูลค่าผลผลิต และการส่งเสริมด้านการตลาด โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้การนำพืชท้องถิ่น เช่น ชาใบเมี่ยงและมะแขว่น มาแปรรูปพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในรูปแบบใหม่ การออกแบบศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ รวมถึงการส่งเสริมการตลาดและการเพิ่มช่องทางการจำหน่าย

ใบเมี่ยง

เมล็ดมะแขว่นสด

เมล็ดมะแขว่นแห้ง

ภาพที่ 1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่พบในชุมชน

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากร ธรรมชาติให้แก่ชุมชน

ผลการวิเคราะห์ พบว่า 1) การที่ชุมชนมีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายและมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรชีวภาพ มีพืชท้องถิ่นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยเฉพาะต้นเมี่ยงหรือชาอัสสัม และมะแขว่น ที่มีอยู่มากในชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน จัดเป็นฐานทุนทรัพยากร ธรรมชาติที่มีศักยภาพโดดเด่นในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างอาชีพทางเลือก นอกจากนี้ ยังมีพืชสมุนไพรอื่น เช่น ไพล ที่มีคุณสมบัติทางยา และทั้งหมดเป็นพืชที่มีศักยภาพของชุมชนสำหรับการใช้ในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ทั่วไปและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และ 2) การส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้การดำเนินงานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมได้ผล ดังนี้ 2.1) รับการส่งเสริมจากผู้ให้ข้อมูลหลักในการออกแบบนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับทรัพยากรท้องถิ่น มีการนำเสนอเทคโนโลยีและแนวคิดในการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของตลาด โดยนำพืชที่มีศักยภาพของชุมชนเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต ประกอบด้วย 2.1.1) ผงใบไม้ปิดผนึกจากชาใบเมี่ยง ที่ใช้ประโยชน์จากคุณสมบัติของใบเมี่ยงในการให้สีและบำรุงเส้นผม เป็นทางเลือกทดแทนผลิตภัณฑ์เคมี 2.1.2) ชาข้าวคั่ว ผสมผสานชาใบเมี่ยงกับข้าวพื้นเมืองของชุมชน สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าทางโภชนาการ 2.1.3) น้ำมันหอมระเหยจากมะแขว่น ใช้ประโยชน์จากสารสำคัญในมะแขว่นที่มีคุณสมบัติทางยา เช่นฤทธิ์ด้านการอักเสบและไล่แมลง 2.1.4) ยาหม่องสมุนไพร โดยใช้น้ำมันหอมระเหยจากมะแขว่นเป็นส่วนประกอบสำคัญ อีกทั้งใช้ไพล (*Zingiber cassumunar* Roxb.) ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นส่วนผสมด้วย และ 2.1.5) ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ใช้สีจากพืชท้องถิ่นหลากหลายชนิด เช่น ใบเมี่ยง คราม เปลือกไม้ประดู่ และเปลือกไม้เพกา ที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดังภาพ

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ปรากฏในภาพที่ 2 2.2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะหน่วยงานต้นสังกัดของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยี และช่องทางการตลาดใหม่ให้แก่ชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) และพาณิชย์จังหวัด ช่วยผลักดันให้เกิดการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการและงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และ 2.3) การขยายช่องทางการตลาดทั้งในรูปแบบการจำหน่ายในชุมชน การฝากขายในร้านค้าและสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงกับชุมชน เช่น สวนส้มมีจิริกุล และร้านกาแฟเนอเมอรรวมถึงการประสานงานกับวัดบ้านนาชาติ เพื่อแนะนำสินค้าของชุมชน ให้แก่ชาวต่างชาติที่มาปฏิบัติธรรม เป็นต้น และมีการเตรียมการสำหรับเปิดช่องทางจำหน่ายผ่านออนไลน์ เพื่อขยายโอกาสทางการตลาดและเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่หลากหลายมากขึ้นเมื่อการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ยุติลง

ผลิตภัณฑ์ผงใบไม้ปิดผมขาวจากชาใบเมี่ยง

ผลิตภัณฑ์ชาข้าวคั่ว

ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร

ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

ภาพที่ 2 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเป็นวัตถุดิบ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกให้แก่สมาชิกชุมชน

ผลการวิเคราะห์ พบว่า 1) ปัจจัยความสำเร็จที่โดดเด่น คือ 1.1) การมีส่วนร่วมของชุมชนตลอดกระบวนการดำเนินโครงการ ตั้งแต่การวิเคราะห์ศักยภาพและทุนเดิมของชุมชน การออกแบบและพัฒนานวัตกรรม ไปจนถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยี การใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในการค้นหาศักยภาพและทุนเดิมของชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง 1.2) การเลือกใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูง โดยเฉพาะชาใบเมี่ยงและมะแขว่น ซึ่งเป็นพืชที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชเหล่านี้ไม่เพียงสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 1.3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยี และช่องทางการตลาดใหม่ ๆ ให้แก่ชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การ

มหาชน) และพาณิชย์จังหวัด ช่วยผลักดันให้เกิดการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการและงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และ 1.4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการของตลาด คือ ผงไปไม้ปิดผนึกขาว ชาข้าวคั่ว น้ำมันหอมระเหยจากมะแขว่น ยาหม่องสมุนไพร และผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ช่วยสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพและกระจายความเสี่ยงทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน และ 2) อุปสรรคการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือก คือ 2.1) ความผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ชุมชนจำเป็นต้องพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่ยืดหยุ่นและหลากหลายมากขึ้นเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน 2.2) การขาดทักษะและความรู้เฉพาะทางในบางด้าน เช่น การควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดดิจิทัล ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดที่กว้างขึ้น การฝึกอบรมเพิ่มเติมและการสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกอย่างต่อเนื่องจะช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในด้านนี้ 2.3) การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในชุมชนยังมีจำกัด ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว การสร้างแรงจูงใจและโอกาสสำหรับเยาวชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดจะช่วยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและเสริมสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ และ 2.4) ข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะสำหรับผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและความงาม เช่น ยาหม่องสมุนไพรและผงไปไม้ปิดผนึกขาว การยกระดับมาตรฐานการผลิตและการขอรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเพิ่มความน่าเชื่อถือและโอกาสทางการตลาดของผลิตภัณฑ์

อภิปรายผล

บริบทชุมชน ทนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพของชุมชน

ผลการวิจัยบริบทชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านปางมะเกลือเป็นชุมชนชนบทในเขตอุทยานแห่งชาติ ประกอบด้วยประชากรจาก 2 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก มีสภาพภูมิประเทศหลากหลาย ส่งผลให้มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ บริบทดังกล่าวสอดคล้องกับ ญัตติดา จุมปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย ที่ระบุว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และทุนทางธรรมชาติ เป็นทุนชุมชนสำคัญในการพัฒนา (ญัตติดา จุมปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย, 2563) นอกจากนี้ สุนิตย์ เหมนิล ยังพบว่า ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นพลังสำคัญในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน (สุนิตย์ เหมนิล, 2564) ส่วนผลการวิจัยทุนทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า เป็น จุดแข็งสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ พืชท้องถิ่นสำคัญ เช่น ต้นเมี่ยงและมะแขว่น เป็นทั้งพืชบริโภคและเศรษฐกิจ สอดคล้องกับ ธงชัย ภูวนาถวิจิตร ที่กล่าวว่า แนวคิดสวัสดิการชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติเน้นการใช้ประโยชน์จากทุนธรรมชาติในการสร้างอาชีพและการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ดังกรณีศึกษาบ้านแม่กำปองแสดงให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาการผลิต “เมี่ยง” มาแปรรูปและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าทุนทรัพยากร ธรรมชาติ เพื่อสร้างรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน (ธงชัย ภูวนาถวิจิตร, 2558) และผลการวิจัยปัญหาและความต้องการในการประกอบอาชีพ พบว่า ชุมชนประสบปัญหารายได้ไม่แน่นอนจากความผันผวนของราคาผลผลิต โดยเฉพาะในการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และขาดความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผกัรัตน์ พินิจวัฒน์ ที่พบว่า ในชุมชนบ้านโพธิ์ไทรก็มักพบปัญหาเดียวกันนี้อันเนื่องมาจากสถานการณ์ภายนอกที่ควบคุมได้ยาก (ผกัรัตน์ พินิจวัฒน์, 2561) ส่วนความต้องการของชุมชนมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่น โดยเฉพาะชาใบเมี่ยงและมะแขว่น ผ่านการแปรรูป การออกแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ การเพิ่มมูลค่าผลผลิต และการส่งเสริมด้านการตลาด สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาทุนชุมชนของ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่เน้นการนำทุนที่มีอยู่มาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่ม (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2559) จึงเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านปางมะเกลือมีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทรัพยากร ธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการทุนชุมชนทั้งหกองค์ประกอบ

โดยเฉพาะการพัฒนาทุนมนุษย์ผ่านการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าผลผลิต ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างทุนทางสังคมและการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้ ควรคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2559)

ศักยภาพของชุมชนและการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชน

ผลการวิเคราะห์ พบว่า 1) ศักยภาพของชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีความโดดเด่นและเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสำเร็จในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือก ด้วยเหตุผลสำคัญสองประการ คือ ประการแรก ชุมชนมีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรชีวภาพ โดยเฉพาะพืชท้องถิ่นที่มีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เช่น ต้นเมี่ยงหรือชาอัสสัม และมะแขว่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สกุล วงษ์กาฬสินธุ์ ที่กล่าวว่า ทุนธรรมชาติ หมายถึง ปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการสร้างทดแทน เพื่อเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (สกุล วงษ์กาฬสินธุ์, 2561) และประการที่สอง ความสำเร็จของการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สะท้อนถึงการใช้ “ทุนทางปัญญา” ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Chatchawanchanchanakij, P. ที่ว่า ทุนทางปัญญาสามารถนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะในสถานการณ์หลังวิกฤตแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (Chatchawanchanchanakij, P., 2022) 2) การส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า 2.1) การพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดทุนชุมชนของ ฟาลัน กระสังข์ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมว่าด้วยกรณีศึกษาของชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี ที่มีการใช้ประโยชน์จากทุนดังกล่าวเพื่อพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งพาตนเอง (ฟาลัน กระสังข์, 2561) 2.2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยี และช่องทางการตลาดใหม่ ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ ในการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนให้เข้มแข็ง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2559) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ สุนิตย์ เหมนิล ที่กล่าวให้เห็นว่า ทุนทางสังคมในด้านภูมิศาสตร์และแหล่งทรัพยากร เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ (สุนิตย์ เหมนิล, 2564) 2.3) การขยายช่องทางการตลาด ทั้งในรูปแบบการจำหน่ายในชุมชน การฝากขายในสถานที่ท่องเที่ยว และการเตรียมการสำหรับช่องทางออนไลน์ สอดคล้องกับการศึกษาของ Yamaka, W. et al. ที่พบว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้บริโภคได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยการเพิ่มขึ้นของการใช้ระบบออนไลน์ส่งผลให้วิสาหกิจขนาดกลาง ขนาดย่อม และขนาดจิ๋ว ในเชียงใหม่ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและการฟื้นตัวหลังวิกฤต (Yamaka, W. et al., 2023) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการขยายช่องทางการตลาด สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน การปรับตัวของชุมชนชนบทหลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เช่น ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ภาวะโลกร้อน และการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และการใช้ประโยชน์จากทุนทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (Belanger, K., 2013)

ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกให้แก่สมาชิกชุมชน

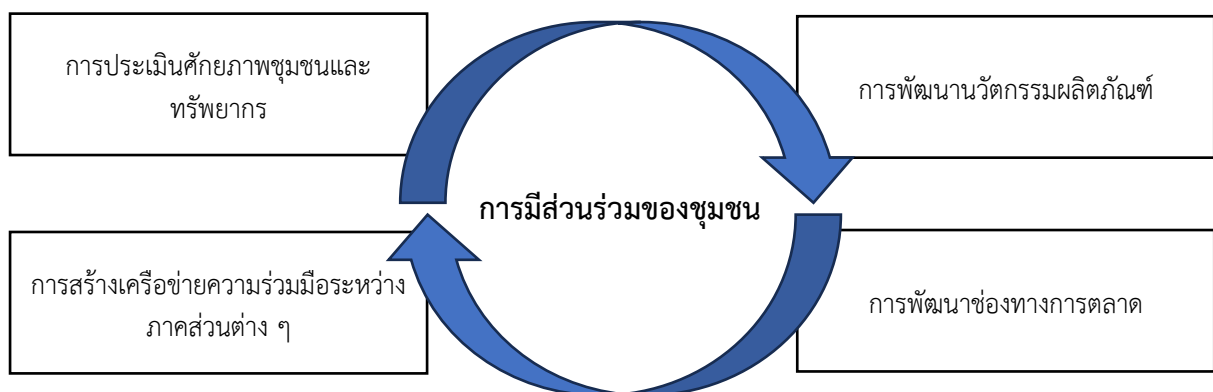
ผลการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ พบว่า ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนตลอดกระบวนการดำเนินการ ทำให้มีการได้ร่วมคิด วิเคราะห์ และดำเนินการตามความต้องการที่แท้จริง ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ สกุล วงษ์กาฬสินธุ์ ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนาโดยเฉพาะการใช้ศักยภาพของทุนชุมชนในการแก้ไขปัญหาและสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้านด้วยพัฒนาอย่างยั่งยืน (สกุล วงษ์กาฬสินธุ์, 2561) 2) ปัจจัยการเลือกใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูง เพราะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูงช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มและรักษาภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ อุทัยวรรณ ภูเทศ ที่เน้นการนำทรัพยากรในชุมชนมาแปรรูป สร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้ (อุทัยวรรณ ภูเทศ, 2558) นอกจากนี้ ญัฐธิดา จุมปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย ยังได้ศึกษาถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ และทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน (ญัฐธิดา จุมปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย, 2563) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Belanger, K. ที่กล่าวว่า การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนและสนับสนุนความยั่งยืนในการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ในระยะยาว (Belanger, K., 2013) 3) ปัจจัยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการของตลาด เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มและอัตลักษณ์แก่ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากทรัพยากรในชุมชนที่ตรงกับความต้องการของผู้ซื้อ เป็นตามแนวคิดของ สุนิตย์ เหมนิล ที่เน้นการใช้ทุนทางสังคมเพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชน (สุนิตย์ เหมนิล, 2564) นอกจากนี้ ผกัรัตน์ พินิจวัฒน์ เห็นว่าความหลากหลายของผลิตภัณฑ์เป็นการสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพกระจายความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน (ผกัรัตน์ พินิจวัฒน์, 2561) และ 4) ปัจจัยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก มีส่วนทำให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทั้งองค์ความรู้ เทคโนโลยี และช่องทางการตลาดที่หลากหลาย สอดคล้องกับแนวคิดของ วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ ที่เน้นความสำคัญของการบูรณาการการทำงานกับภาคีต่าง ๆ และการสร้างโอกาสในการปรับตัวของชุมชน เพื่อลดผลกระทบและฟื้นฟูความเข้มแข็งในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ, 2564) และมนสิชา อนุกุล ยังได้ศึกษาถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน (มนสิชา อนุกุล, 2565)

ผลการวิเคราะห์อุปสรรคการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือก พบว่า มี 4 อุปสรรคสำคัญ ได้แก่ 1) อุปสรรคด้านความผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตร ที่ส่งผลต่อราคาผลิตภัณฑ์และความเชื่อมั่นของลูกค้า โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ ที่พบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากโควิด-19 ทำให้รายได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญในกลุ่มเกษตรกรและผู้ทำธุรกิจรายย่อยในจังหวัดนครราชสีมา การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจควรเน้นการพัฒนาเครือข่ายตลาดรองรับสินค้า (วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ, 2564) การจัดอบรมอาชีพและเพิ่มช่องทางการตลาดตามข้อเสนอของ ผกัรัตน์ พินิจวัฒน์ เพื่อสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในชุมชน (ผกัรัตน์ พินิจวัฒน์, 2561) 2) อุปสรรคด้านการขาดทักษะและความรู้เฉพาะทาง อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพผลิตภัณฑ์และความน่าเชื่อถือ ทำให้ขาดศักยภาพในการแข่งขันและโอกาสทางการตลาด อุทัยวรรณ ภูเทศ เสนอว่าชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ผ่านการฝึกอบรมและคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ (อุทัยวรรณ ภูเทศ, 2558) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สกุล วงษ์กาฬสินธุ์ ที่เน้นการสร้างศักยภาพชุมชนผ่านความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อลดปัญหาความล้าหลัง (สกุล วงษ์กาฬสินธุ์, 2561) 3) อุปสรรคด้านการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ที่จำกัด มีส่วนทำให้ขาดพลังขับเคลื่อนและการสืบทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การพัฒนาขาดความยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับ สกุล วงษ์กาฬสินธุ์ ที่กล่าวว่า การขาดมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ส่งผลต่อการสร้างนวัตกรรมและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (สกุล วงษ์กาฬสินธุ์, 2561) และ 4) อุปสรรค

ด้านข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ อาจส่งผลต่อการยกระดับมาตรฐานการผลิต การขอรับรองจากหน่วยงาน โอกาสทางการตลาด ความเชื่อมั่นของผู้บริโภค และการพัฒนาอาชีพชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งงานวิจัยของอุทัยวรรณ ภูเทศ ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชนต้องได้รับการสนับสนุนเพื่อยกระดับมาตรฐานสู่ระดับสากล เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาดและความเชื่อมั่นของผู้บริโภค (อุทัยวรรณ ภูเทศ, 2558) เช่นเดียวกับที่สกุล วงษ์กาฬสินธุ์ พบว่า ต้องเน้นการจัดการที่เป็นระบบผ่านการอบรมและให้คำปรึกษาด้านมาตรฐานการผลิต ทั้งนี้ เพราะ การขาดมาตรฐานส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนประสบปัญหาในการขยายตลาด จึงจำเป็นต้องพัฒนามาตรฐานและขอรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สกุล วงษ์กาฬสินธุ์, 2561) ดังนั้น ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จและอุปสรรคในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกของชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก การนำทุนชุมชนมาใช้ประโยชน์ และการสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาอาชีพ การแก้ไขอุปสรรคและการเสริมสร้างปัจจัยความสำเร็จจะเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาอาชีพทางเลือกของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยข้างต้น ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติแบบดั้งเดิมที่มักใช้เป็นเพียงวัตถุดิบพื้นฐาน โดยองค์ความรู้ใหม่นี้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพทางเลือกในช่วงหลังวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คือ จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การประเมินศักยภาพชุมชนและทรัพยากร ครอบคลุมการวิเคราะห์บริบท ทุนชุมชน ตลอดจนปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของตลาด และมีคุณภาพสูง 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน อาทิ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ สนับสนุนด้านเงินทุน รวมถึงการขยายช่องทางการตลาด 4) การพัฒนาช่องทางการตลาดที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบดั้งเดิมกับการตลาดออนไลน์ เพื่อขยายการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่หลากหลาย ดังปรากฏในภาพที่ 3 โดยองค์ความรู้นี้ได้รับการสังเคราะห์เป็นรูปแบบการส่งเสริมพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการที่บูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับนวัตกรรมสมัยใหม่ ก่อให้เกิดแนวทางใหม่ในการพัฒนาอาชีพทางเลือก ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ลดผลกระทบจากวิกฤตการณ์ ตลอดจนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานราก กระบวนการดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 3 การพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาอาชีพทางเลือกบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยเฉพาะในสถานการณ์หลังวิกฤตแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ความสำเร็จเกิดจากการบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การประเมินศักยภาพชุมชนและทรัพยากร การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนาช่องทางการตลาด ผลการวิจัยแสดงว่าชุมชนบ้านปางมะกล้วยมีศักยภาพสูงในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่น โดยเฉพาะต้นเมี่ยงและมะแขว่น ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนตลอดกระบวนการพัฒนาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังพบอุปสรรคสำคัญ เช่น ความผันผวนของราคาผลผลิต การขาดทักษะเฉพาะทาง การมีส่วนร่วมที่จำกัดของคนรุ่นใหม่ และข้อจำกัดด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ ควรขยายผลแนวทางพัฒนาอาชีพทางเลือกไปยังชุมชนอื่น โดยปรับให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น พร้อมพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทาง เพื่อเสริมสร้างทักษะด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การตลาด และการบริหารจัดการ โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานพัฒนาชุมชน และสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ หน่วยงานกำกับดูแลควรพิจารณาปรับปรุงกฎระเบียบเพื่อสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ควรศึกษากลยุทธ์ดึงดูดคนรุ่นใหม่ ติดตามผลระยะยาว และเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่ใช้และไม่ใช้แนวทางนี้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องการพัฒนาอาชีพทางเลือกโดยใช้ทรัพยากรในชุมชนบ้านปางมะกล้วย ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปีงบประมาณ 2564

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐธิดา จุมปา และธีรวัชร แก้วเปี้ย. (2563). การขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานทุนชุมชนชาติพันธุ์ของตำบลแม่สลอนนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 23(1), 20-38.
- ธงชัย ภูวนาถวิจิตร. (2558). แนวคิดสวัสดิการชุมชนบนฐานทรัพยากรชุมชน: ทางเลือกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน. MFU Connexion. Journal of Humanities and Social Sciences, 4(2), 65-94.
- นุจรินทร์ ปัญจวงศ์ และพิพัฒน์ ไทยอารี. (2564). ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ต่อการบริหารจัดการให้ความช่วยเหลือของเทศบาลนครนนทบุรี. เอเชียปริทัศน์, 42(1), 101-119.
- ผการัตน์ พินิจวัฒน์. (2561). การส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน: กรณีศึกษากองบ้านโพธิ์ ไทร ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(3), 926-935.
- ฟ้าลั่น กระสังข์. (2561). ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- มนสิชา อนุกุล. (2565). แนวทางการจัดการส่งเสริมกลุ่มอาชีพชุมชน ตำบลบางชะแยง อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 24(1), 137-146.

- วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ. (2564). ผลกระทบและการปรับตัวของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(11), 328-340.
- วีระศักดิ์ ปุกคำ. (2566). การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทางสังคมหลังเกิดโรคระบาดโควิด-19. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 6(1), A93-A109.
- สกุล วงษ์กาฬสินธุ์. (2561). ศักยภาพทุนชุมชนในการแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านด้วยพัฒนาในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิจัยชุมชน, 12(พิเศษ), 258-268.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2559). การพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเอง. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). (2562). โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่าแป๋. เรียกใช้เมื่อ 15 ตุลาคม 2566 จาก <https://so06.tcithaijo.org/index.php/JSC/issue/view/17672/5911>
- สมชัย จิตสุชน. (2563). ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: เปลี่ยนวิกฤตโควิด-19 ให้เป็นโอกาส. ใน สถาบันพระปกเกล้า (บรรณาธิการ). จากวิกฤตสู่โอกาสของสังคมไทยในยุค COVID-19 (หน้า 41-67). กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย (ยูเอ็นดีพี). (2563). การประเมินผลกระทบรวมด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 20 มิถุนายน 2567 จาก <https://thailand.un.org/sites/default/files/2021-02/UN%20Thailand%20Socio-Economic%20Impact%20Assessment%20of%20Covid-19%20in%20Thailand-TH-low%20res.pdf>
- สุนิตย์ เหมนิล. (2564). ทุนทางสังคมกับการประกอบสร้างวิสาหกิจชุมชน: กรณีกลุ่มประมงดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. วารสารพัฒนาสังคม, 23(1), 118-142.
- สุริยะ หาญพิชัย และชัชวรงค์ จุลสวัสดิ์. (2564). ผลกระทบของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สู่การปรับตัวสู่ชุมชนวิถีใหม่ในพื้นที่จังหวัดลพบุรี. วารสารร้อยแก่นสาร, 6(9), 126-141.
- อุทัยวรรณ ภูเทศ. (2558). การพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านอาชีพผลิตภัณฑ์จากบัวเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง. Rajabhat Journal of Science, Humanities and Social Sciences, 16(2), 201-210.
- Belanger, K. (2013). Capacity for Conservation: Rural Communities Address Sustainability for Global Impact. In Scales, T. L. et al. (Eds.) Rural Social Work : Building and Sustaining Community Capacity. (pp. 225-235). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Chatchawanchanakij, P. (2022). Influence of intellectual capital, creative economy, and marketing mix on community enterprise success after the COVID-19 crisis in Thailand. International Journal of Health Sciences, 6(S6), 11057-11068.
- Creswell, J. W. (2014). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods Approaches. (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition (HLPE). (2020). Impacts of COVID-19 on food security and nutrition: Developing effective policy responses to address the hunger and malnutrition pandemic. Retrieved October 25, 2024, from <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8abcbe13-833e-4658-a339-4e3be593b66e/content>

- Laborde, D. et al. (2020). COVID-19 risks to global food security. *Science*, 369(6503), 500-502.
- Sann, R. et al. (2023). Crisis Adaptation in a Thai Community-Based Tourism Setting During The COVID-19 Pandemic: A Qualitative Phenomenological Approach. *Sustainability*, 15(1), 340. <https://doi.org/10.3390/su15010340>.
- World Bank Group. (2020). The Economic and Social Impact of COVID-19. Retrieved October 25, 2024, from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/457181588085856454/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-The-Country-Notes.pdf>
- Yamaka, W. et al. (2023). Survival and duration analysis of MSMEs in Chiang Mai, Thailand: Evidence from the post-COVID-19 recovery. *Mathematics*, 11(4), 794. <https://doi.org/10.3390/math11040794>.